

Nedersaksisch en Limburgs onder deel III van het Europees handvest voor regionale talen of talen van minderheden: de hoogste tijd*

Een politiek betoog

Versie 27 januari 2025

Deze tekst is enerzijds een kritische benadering van de Nederlandse weigering Limburgs en Nedersaksisch onder de werking te brengen van deel III, en anderzijds een oproep om dat laatste aan de hand van het hier beredeneerde voorstel zo gauw mogelijk wel te doen.

0. Raad van Europa

De Raad van Europa (RvE), Engels: *Council of Europe* (COE) is een internationale organisatie, opgericht in 1949, door tien Europese landen, met als doel **de vrede in Europa te bewaren en mensenrechten, democratie en de beginselen van de rechtsstaat te beschermen en te handhaven** (...). De RvE telt tegenwoordig zesenvestig leden. Hij stelde zo'n tweeëndertig jaar geleden het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden in, hierna 'het Handvest'. De RvE is, in tegenstelling met wat soms wordt gedacht, een heel ander orgaan dan de EU, de Europese Raad of het Europees Parlement.

1. Het Handvest en de interpretatie door Nederland

Het handvest werd vastgesteld op 5 november 1992 te Straatsburg. De volledige tekst, in de vertaling uit het Frans in het Nederlands, is hier te vinden:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806d3586>

De preambule noemt onder meer deze twee overwegingen:

'Overwegende dat de bescherming van de historische regionale talen of talen van minderheden in Europa, waarvan sommige geheel dreigen te verdwijnen, bijdraagt aan de instandhouding en ontwikkeling van de culturele rijkdom en tradities van Europa;'

'Overwegende dat het recht om een regionale taal of taal van een minderheid in het particuliere en openbare leven te gebruiken een onvervreemdbaar recht is overeenkomstig de beginselen neergelegd in het Internationaal Verdrag van de Verenigde Naties inzake burgerrechten en politieke rechten en in overeenstemming met het Verdrag van de Raad van Europa tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden;'

en sluit af met:

‘In aanmerking nemende de specifieke omstandigheden en historische tradities in de verschillende regio's van de Europese Staten,

Zijn het volgende overeengekomen: (...)’

Daarna volgen een aantal artikelen, waarvan **artikel 2** de verplichtingen op hoofdlijnen noemt die het Handvest vraagt. Deze zijn:

1. Elke Partij verplicht zich tot de toepassing van de bepalingen van Deel II op alle regionale talen of talen van minderheden die binnen haar grondgebied worden gesproken en voldoen aan de begripsomschrijving in artikel 1.
2. Ten aanzien van elke op het tijdstip van bekrachtiging, aanvaarding of goedkeuring in overeenstemming met artikel 3 aangegeven taal verplicht elke Partij zich tot toepassing van minimaal vijfendertig leden of letters daarvan, gekozen uit de bepalingen van Deel III van het Handvest, waaronder ten minste drie gekozen uit artikel 8 en artikel 12 en telkens één uit artikel 9, artikel 10, artikel 11 en artikel 13.

Deel II begint met **artikel 7**. Dit is het belangrijkste artikel van dit handvestdeel. Het stelt vast wat er moet worden gedaan ter bescherming van de regionale talen of talen van minderheden. Het voornaamste deel van het artikel is **lid 1**. Dat stelt:

[Deel II, **artikel 7, lid 1**]

De Partijen baseren hun beleid, wetgeving en praktijk ten aanzien van regionale talen of talen van minderheden in de gebieden waar deze talen worden gebruikt en overeenkomstig de situatie van elke taal, op de volgende doelstellingen en beginselen:

- a. de erkenning van de regionale talen of talen van minderheden als uiting van culturele rijkdom;
- b. de eerbiediging van het geografisch gebied van elke regionale taal of taal van een minderheid ten einde te verzekeren dat bestaande of nieuwe bestuurlijke indelingen geen belemmering vormen voor de bevordering van de desbetreffende regionale taal of taal van een minderheid;
- c. de noodzaak van vastberaden optreden ter bevordering van regionale talen of talen van een minderheid ten einde deze te beschermen;
- d. de vergemakkelijking en/of aanmoediging van het gebruik van regionale talen of talen van minderheden, in gesproken en geschreven vorm, in het openbare en het particuliere leven;
- e. de instandhouding en ontwikkeling van banden, op de door dit Handvest bestreken terreinen, tussen groepen die een regionale taal of taal van een minderheid gebruiken en andere groepen in de Staat die een taal spreken die in identieke of soortgelijke vorm wordt gebruikt, alsmede de totstandkoming van culturele betrekkingen met andere groepen in de Staat die andere talen gebruiken;
- f. het voorzien in passende vormen en middelen voor het onderwijs in en de bestudering van regionale talen of talen van minderheden op alle daarvoor in aanmerking komende onderwijsniveaus;
- g. het verschaffen van voorzieningen om degenen die een regionale taal of taal van een minderheid niet spreken en die wonen in het gebied waar deze wordt gebruikt, in staat te stellen deze taal te leren indien zij dit wensen;
- h. de bevordering van studie en onderzoek van regionale talen of talen van minderheden aan universiteiten of gelijkwaardige instellingen;
- i. de bevordering van passende soorten internationale uitwisselingen, op de door dit

Handvest bestreken terreinen, voor regionale talen of talen van minderheden die in identieke of soortgelijke vorm worden gebruikt in twee of meer Staten.

Nederland heeft alle regionale talen (Fries, Nedersaksisch, Limburgs en Papiaments) zowel als de niet-territoriale minderheidstalen Jiddisch en Romanes erkend onder deel II en moet dus voldoen aan elk van de subparagrafen van artikel 7. Een voorbeeld: onder letter f wordt gevraagd om voorzieningen die nodig zijn voor onderwijs en studie op elk in aanmerking komend niveau. Voor bepaalde sectoren wordt dit in de praktijk ook nagestreefd; denk aan het basisonderwijs (doorlopende leerlijn Nedersaksisch) en de preschool (volwaardig gebruik Limburgs daarin). Maar het doel is zowel voor het Limburgs als het Nedersaksisch nog niet bereikt. Artikel 2, lid f wordt in Nederland kennelijk opgevat als een streefdoel, 'een uitvoerbaar en meetbaar onderdeel van de manier waarop je een einddoel probeert te bereiken' (kennisconsult.nl), niet als het einddoel, al kun je dat erin lezen. Maar aan lid f voldoen gebeurt en gebeurde niet in Nederland. Een voorbeeld vormt het voorbijgaan door KNAW en Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de vraag om net als voor het Fries ook voor Limburgs en Nedersaksisch een bacheloropleiding te bepleiten. Reden die men opgaf: men is daartoe niet verplicht, namelijk omdat de Nederlandse overheid Limburgs en Nedersaksisch niet heeft erkend onder deel III. Echter, wie de doelen van artikel 7 lid 1 niet interpreteert als einddoel maar als streefdoel, is daarmee niet vrij van de plicht tot het instellen van passende onderwijsvoorzieningen zoals een bachelor. Het gaat erom dat het gestelde doel bereikt moet worden, niet alleen het streven hoeft bereikt te worden.

Aan die duidelijkheid valt niet te ontkomen als naast deel II ook door een staat zelf te kiezen bepalingen uit **deel III** zijn onderschreven. Zo lezen we in **artikel 8 van dat deel**: *Met betrekking tot het onderwijs **verplichten** de Partijen zich ertoe (...) i. universitair en ander hoger onderwijs te bieden in regionale talen of talen van minderheden; of ii. voorzieningen te verschaffen voor de bestudering van deze talen als vak in het universitair en hoger onderwijs; etc.*

Het is duidelijk: de Nederlandse overheid acht zich zonder het onder de werking zijn van deel III niet verplicht tot de instelling van een bachelor. Men vindt zelfs dat men niets hoeft te doen voor het universitaire en hoger onderwijs.

De Rijksoverheid wil zich voor het Nedersaksisch en Limburgs alleen verplichten tot streven (deel II), niet tot daadwerkelijk bereiken volgens te kiezen bepalingen uit deel III. Maar is die houding verdedigbaar, als we naar het Rapport van Uitleg bij het Handvest kijken? Zie hierover paragraaf 2. Wil het Rijk toch wel daadwerkelijk een en ander bereiken, maar dan op basis van de convenanten voor Nedersaksisch (van 2018) en Limburgs (2019)? Zie hierover paragraaf 3.

2. Rapport van Uitleg bij het Europees Handvest

Dit belangrijke rapport vindt men hier: <https://rm.coe.int/16806d3615>. Het is de officiële toelichting op het Handvest als geheel en bevat de volgende passages die relevant zijn voor de keuze bij het al dan niet toepassen van deel III. Het door mij gecursiveerde is cruciaal.

Par. 41. In Deel III zijn de in Deel II geformuleerde algemene beginselen in nauwkeurige regels vertaald. Een staat die het Handvest heeft ondertekend, verplicht zich tot toepassing van zowel de bepalingen in Deel II als de zelf gekozen bepalingen van Deel III. Om het Handvest te kunnen aanpassen aan de verschillende linguïstische situaties in de diverse Europese staten hebben de opstellers van het Handvest in twee keuzes voorzien: *ten eerste kunnen staten zelf bepalen voor welke talen Deel III van het Handvest van toepassing is en ten tweede kunnen ze per taal bepalen welke bepalingen van Deel III voor hen van toepassing zijn.*

42. Een staat die het Handvest heeft ondertekend, kan zonder overtreding van de bepalingen

van het Handvest erkennen dat een bepaalde regionale taal of taal van een minderheid op haar grondgebied bestaat, maar er naar eigen goeddunken voor kiezen die buiten de bepalingen van Deel III van het Handvest te laten vallen. *De redenen die een staat ertoe bewegen een erkende regionale taal of taal van een minderheid buiten de bepalingen van Deel III te laten vallen, moeten echter wel verenigbaar zijn met de geest, doelstellingen en beginselen van het Handvest.*

Volgens artikel 41 kan dus behalve deel II ook deel III worden toegepast. Doet men het laatste niet, dan moeten de argumenten wel verenigbaar zijn met wat het Handvest beoogt. Ik vind dat zulke met het Handvest verenigbare argumenten in het geval van buitensluiting van Nedersaksisch en Limburgs niet zijn en niet worden gehanteerd. Nog afgezien van het beleidsmatig belang moeten ook daarom alsnog voldoende bepalingen van deel III worden toegepast op Nedersaksisch en Limburgs. Hoe valt af te lezen dat inderdaad de argumenten voor buitensluiting niet verenigbaar zijn met geest, doelstellingen en beginselen? Zie daarover delen van de paragrafen 3 en 4.

3. ‘Convenant Nedersaksisch’ en ‘Convenant Limburgs’, samenwerkingsverbanden van overheden: meerwaarde maar geen adequaat alternatief voor deel III

In 2018 respectievelijk 2019 werden het Convenant Nedersaksisch en het Convenant Limburgs ingesteld. Ze zijn bedoeld als alternatief voor deel III. Daarvan was de toepassing op het Nedersaksisch in 2014 voor de vierde keer officieel afgewezen. Dit nog afgezien van de vele Haagse ambtelijke en ministeriële tegenwerpingen. Er ontstond vervolgens geen Kamermeerderheid om de fungerend Minister van Binnenlandse Zaken (i.c. Ronald Plasterk) te motiveren opnieuw in gesprek te gaan (...); integendeel, de minister toonde zich daarvan tegenstander. Overleg tussen SONT (Streektaalorganisaties Nedersaksisch Taalgebied), ambtenaren van het ministerie en van de regionale overheden ging de basis vormen voor het Convenant Nedersaksisch, als alternatief voor het gebruik van deel III. Naar aanleiding daarvan ontstond ook een convenant voor het Limburgs. Maar zijn de convenanten echt een goed alternatief voor deel III?

De convenanten zijn tweeledig. Ze bevestigen nog eens de status van Nedersaksisch respectievelijk Limburgs als (regionale, volwaardige) talen. Dat is natuurlijk terecht en prijzenswaardig. Eveneens spreken ze uit dat de betrokken overheden gezamenlijk het Nedersaksisch zullen bevorderen. Voor het Nedersaksisch zijn dat de provincies Drenthe, Groningen, Overijssel, Gelderland, Friesland en de gemeenten Oost- en West-Stellingwerf. Vanaf 13 september 2024 horen ook de gemeenten Urk en Bunschoten plus de provincie Flevoland bij die verantwoordelijke overheden. De Rijksoverheid hoort er ook bij en heeft een aanvullende rol, namelijk daar waar de regionale en lokale overheden niet de bevoegdheid c.q. de mogelijkheden hebben om tot beleidsverbetering te komen. Naar letter en geest is daar niets mis mee, zou je zeggen, als de convenanten goed worden ingezet zodat ze ook inderdaad een alternatief zijn voor deel III. Bovendien, door de convenanten ontstonden ook samenwerkingsverbanden tussen regionale overheden en rijksoverheid, en, voor wat betreft het Nedersaksisch, tussen een grote groep lagere overheden bovendien. Dit alles is, bovenop deel II, of, zoals het ook gesteld kan worden, als een gedeeltelijke uitwerking van deel II, heel positief.

Als de convenanten verder ook inderdaad een goed alternatief zouden zijn voor de toekenning van deel III zou iedereen tevreden kunnen zijn. Maar helaas, daar lijkt het toch niet op. Ik geef enkele voorbeelden waaraan te zien is dat het mis gaat.

Een van de overwegingen in het Convenant Nedersaksisch is, dat

het gebruik van het huidige Nedersaksisch in zijn hoofdvariëteiten, het functioneren als levendig communicatiemiddel en de verzorgde gebruikmaking in het bestuurlijk verkeer en in culturele uitingen van belang zijn voor de eigen cultuur en identiteit;

Door wat de AWB bepaalt zijn sprekers van Nedersaksisch en Limburgs echter niet vrij in het gebruik van het Nedersaksisch en Limburgs in het bestuurlijk verkeer. Deze wet bevordert niet, wat je op grond van de convenanten (en deel II van het Handvest) mag verwachten, maar blokkeert, indien niet nader door besluitvorming in het gebruik is voorzien. SONT en de Raod veur 't Limburgs hebben het Ministerie gevraagd om wetsaanpassing. Het ministerie heeft na lang dralen de kwestie weer voorgelegd aan de regio-overheden om te informeren wat zij willen. Immers, zo wordt gesteld, zij zijn verantwoordelijk, de landelijke overheid treedt slechts aanvullend op en er zou geen nieuwe wet- en regelgeving komen volgens afspraak bij de instelling van de convenanten.

De gang van zaken is de wereld op z'n kop: alleen de landelijke overheid kan de blokkerende wetstekst veranderen. Bovendien hoef je de kwestie niet voor te leggen aan de regio-overheden: de convenanten stellen immers dat men gebruik van de regionale talen in bestuurlijk verkeer wil bevorderen.

Een tweede voorbeeld is de afwijzing van de al genoemde bacheloropleidingen voor Limburgs en Nedersaksisch. Deel II verplicht daar niet toe, zo zeggen KNAW en Ministerie, en Nedersaksisch en Limburgs vallen niet onder deel III. Een drogredenering: deel II sluit de instelling van een bacheloropleiding niet uit maar 'streeft' naar het einddoel. Bij de KNAW en de minister is echter nog geen begin van een streven te bespeuren. Mijn gevolgtrekking is dat deel III nodig is: daarzonder acht men zich niet verplicht ook maar iets te doen, laat staan een einddoel te halen.

Dan is er nog een ander argument om snel deel III van toepassing te verklaren. Waarom ook al weer probeerde het Rijk Nedersaksisch en Limburgs buiten te sluiten? Dat was omdat men vond

- dat onvoldoende werd voldaan aan voldoende (= 35) bepalingen van deel III volgens het in het Handvest vastgestelde keuzemenu, en
- dat het van toepassing verklaren nogal wat aan nieuwe regelgeving zou vragen, en die wilde men niet.

Na het zes- respectievelijk vijfjarig bestaan van beide convenanten, wordt echter niet voldaan aan wat nodig is volgens diezelfde convenanten. Ook in de zevende rapportage van de Expertcommissie van de RvE wordt vastgesteld dat er nog steeds flinke extra stappen gezet moeten worden, zelfs onder deel II. Ondertekening van een voldoende aantal bepalingen van deel III brengt mee dat men werkelijk doelen moet realiseren. Dit gebeurt niet zoolan men de opvatting huldigt dat deel II en de convenanten voldoende triggeren.

Het laatste argument dat ik naar voren wil brengen betreft een hierboven al genoemde bepaling uit het Rapport van Uitleg bij het Handvest. Namelijk: de argumenten voor het buiten deel III houden mogen niet onverenigbaar zijn met geest, doelstellingen en beginselen. In geval van het Nedersaksisch worden formeel geen argumenten gegeven, maar misschien moeten we het willen afzien van nieuwe wet- en regelgeving zo opvatten. Dat namelijk wordt expliciet genoemd in de toelichting bij het Convenant Nedersaksisch. Het willen afzien van nieuwe wet- en regelgeving en het ontbreken van verdere argumentatie tegen toepassing van deel III is natuurlijk niet verenigbaar met geest, doelstellingen en beginselen van het Handvest. Alleen als de Convenanten Nedersaksisch en Limburgs tot een resultaat hadden geleid dat evenwaardig is aan het effect van de toepassing van deel III zou dat nog te billijken zijn. Maar helaas, dat is niet gebeurd.

Het effect van de convenanten is tot nu toe nagenoeg afwezig, terwijl de beloofde evaluaties en ook onafhankelijke toetsingen van de werking tot op heden zijn uitgebleven. Er is in elk geval niets op papier verschenen. De convenanten werken wel als concrete samenwerkingsverbanden, die ook een symbolische waarde hebben. Maar een concrete agenda voor beleidsinspanningen, zoals bijvoorbeeld in deel III geformuleerd, en een beleidsagenda met duidelijke evaluatieve metingen ontbreekt, al organiseert het Ministerie van BZK (twee)jaarlijkse een symposium over de regionale talen. De convenanten zijn in de praktijk zeker geen adequaat alternatief voor deel III. Het 'voordeel' voor de Rijksoverheid mag dan zijn dat deze convenanten niet worden gemonitord door onafhankelijke uitvoeringsorganen van de Raad van Europa. Maar doordat ze niet worden uitgevoerd is dit alternatief onverenigbaar met de doelstellingen en geest van het Handvest.

4. Ongegronde bedenkingen; concrete afwijzing ervan is nodig

In de discussies over toepassing van Deel III op het Nedersaksisch, die vanaf 1992 lopen, ondervinden we steeds bedenkingen, van tweeërlei aard.

Eerste type: bedenkingen die voortkomen uit een concrete interpretatie van het Handvest. De belangrijkste bleek al: de aanwezige beleidsinspanningen en voorzieningen zouden niet voldoende zijn om te kunnen zeggen dat aan voldoende handvestbepalingen wordt voldaan. De eis die 'Den Haag' steeds aan toepassing van deel III voor het Nedersaksisch stelde, was dat beleid en uitvoering ervan al zover zouden moeten zijn dat er alleen maar 'gecodificeerd' zou hoeven worden. En aangezien 'de praktijk' niet voldoende voor toepassing van genoeg leden of letters van het Handvest leek, zou men deel III niet kunnen toepassen.

Mijn argument tegen dit type van bedenkingen is, dat 'toepassing deel III pas na codificatie' niet verenigbaar is met de geest van het Handvest; dat biedt juist differentiatie naar gelang situaties en is principieel een groeimodel. Het 100% voldoen aan de uit deel III gekozen bepalingen kan ook niet als formeel vereiste worden gesteld. Als dit de bedoeling zou zijn, dan zou de Expertcommissie, die immers controle uitoefent op de naleving van het Handvest, niet hoeven te bestaan. Aan elk gekozen (sub)artikel zou dan 100% voldaan moeten zijn alvorens deel III zou kunnen worden toegepast. Dat blijkt in de praktijk, ook in andere landen, lang niet altijd het geval te zijn.

Tweede type: *veronderstelde* onmogelijkheden. Deze blijken niet voort te kunnen komen uit de letterlijke tekst van het Handvest en het Rapport van Uitleg daarbij. Het gaat om eigen meningen, vooroordelen en oppervlakkige kennis. Het is het soort kennis dat zich vaak manifesteert in het publieke debat en in de media. Onvoldoende kennis van het Handvest, onvoldoende kennis over taalgebruik en over de meertaligheid in Nederland lijken de hoofdoorzaak.

Ik geef een viertal voorbeelden, met m'n bezwaar.

A Deel III kan niet worden toegepast, want Nedersaksisch en Limburgs hebben geen gestandaardiseerde vorm. *Verwerping:* dit wordt niet vereist door het Handvest. Er zijn meer talen in Europa die onder deel III gebracht zijn en die geen standaard hebben

B Deel III moet je niet willen, want dan maak je overheden kopschuw voor 'Friese toestanden'. *Verwerping:* van wat er voor het Fries gebeurt valt juist te leren, maar Friesland is de norm niet. De norm kun je zelf afleiden en bepalen op basis van deel III van het Handvest. Over normen gesproken: in 85% van de gevallen in Europa houdt erkenning onder deel II ook erkenning in onder deel III, wat het gewenste want normale geval is. Nederland hoort echter bij de uitzonderingsgroep van 15%.

C 'Deel III is politiek niet te halen, dat blijft steken in discussies. De een wil zus, de andere zo.'
Verwerping: het toont de situatie waarin het Nedersaksisch zich met niet-toepassing van deel III bevindt. Bij acceptatie van toepassing van deel III worden zulke discussies overbodig.

D De controles door de RvE leveren teveel papierwerk en regeldruk op. *Verwerping:* als dat al zo zou zijn dan geldt dat ook voor de uitvoering van de convenanten, en het geldt dan ook al voor de controles op de toepassing van deel II. Voordeel van controles is juist dat structureel op de agenda staat dat en waar beleidsverbetering nodig is.

5. Toe naar deel III voor Nedersaksisch en Limburgs

Het moet en kan anders. Laten we nu na meer dan dertig jaar van tegenwerpingen, **wél 35 artikelen van deel III toepassen**. Wat gewoon zo hoort. Waarom zou men Nedersaksisch en Limburgs nog langer uit willen sluiten? En, bijkomend, die talen daarmee ook nog discrimineren ten opzichte van Fries en Papiaments? Zo iets moet toch volkomen ondenkbaar zijn anno 2024.

Hoewel het Handvest een groeimodel is, is instappen wel nodig, in sommige (delen van) artikelen wellicht in een lichte variant. Daarmee worden eventuele tegenwerpingen beperkt tot hooguit 35 leden of letters van deel III. Ondertekening is aan te bevelen van die 35 mogelijkheden die niet of amper tot discussies zullen hoeven te leiden, al is in enkele gevallen lichte aanpassing van regelgeving nodig. Dat bleek het geval voor wat betreft het bestuurlijke verkeer. In het geval van de rechtspraak zou men er ook voor kunnen kiezen. Ik doe een concreet voorstel in de hierna volgende paragraaf 6.

6. Erkenningsvoorstel deel III Nedersaksisch, versie oktober 2024.met, ter vergelijking, de toepassing in de Duitse deelstaat Nedersaksen

Het voorstel is samengevat weergegeven in onderstaand schema, links NL, rechts D. Daarin geldt: nummeringen van het type 1a iv verwijzen naar de bijbehorende tekstdelen in het Handvest deel III.

Dat wil zeggen naar een paragraaf, een (sub)paragraaf daarbinnen en een afdeling daar weer binnen. In die tekstgedeelten worden dus opties beschreven die het Handvest biedt (dat is gebeurd ook ter wille van toepassingen in de gedifferentieerde situaties in de Europese regionale talen en talen van minderheden). De Nederlandstalige versie van het Handvest is hier te vinden:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806d3586>

In mijn schema, linker kolom, staan opties waaraan redelijkerwijs kan worden voldaan. Ik beperkte ze om vlot tot toepassing van deel III te kunnen komen. Dit ook om niet - na dertig jaar discussies en afwachten - opnieuw in een ja, maar-fase te belanden. Voor Limburg zijn wellicht dezelfde opties te verkiezen.

Wat artikel 9 en 10 betreft zijn aanpassingen nodig in de wet. Afwachten totdat is gebeurd is niet nodig, want deels is wat formeel gevraagd wordt in de praktijk al het geval. Zo accepteert de rechter gebruik van de streektaal als het werkt voor de waarheidsvinding. En in maart, inofficieel de maand van het streektaalgebruik in gemeenteraden en provinciale staten, wordt vaak al Nedersaksisch gesproken in het bestuurlijke verkeer. Vooruitlopend op enkele formele aanpassingen in de wet kan deel III nu al worden toegekend. Het gebeurde recent ook zo in geval van het Papiaments, en eerder in geval van het Fries. Let wel, het gaat niet om nieuwe, extra wet- en regelgeving, zoals het verwijt

vaak klinkt, maar alleen om enkele aanpassingen. Die van de AWB is toch al nodig, namelijk ook onder de Convenanten Nedersaksisch en Limburgs. Ter vergelijking is in mijn schema genoteerd welke opties van deel III van toepassing zijn op het Nedersaksisch / Nederduits van de Duitse deelstaat Nedersaksisch – dat onder de werking van deel III staat.

ARTIKEL 8 ONDERWIJS NEDERSAKSISCH NL	NEDERSAKSISCH IN NEDERSAKSEN D
1a iv	1a iv
1b iii	
1c iv	
1d iv	
1e ii	1e ii
1f ii	1f iii
	g, i
ARTIKEL 9 RECHTERLIJKE AUTORITEITEN NEDERSAKSISCH NL	NEDERSAKSISCH IN NEDERSAKSEN D
1a ii, iii	-
1 b ii, iii	1b iii
1c ii, iii	1c iii
2a	2a
ARTIKEL 10 BESTUURLIJKE AUTORITEITEN EN OPENBARE DIENSTEN NEDERSAKSISCH NL	NEDERSAKSISCH IN NEDERSAKSEN D
2a aanpassing AWB nodig	1a v; c; 2a;
2b	2b
2c	2c
2d	2d
2 ^e	2 ^e
2f	2f
5	4a, c
ARTIKEL 11 MEDIA NEDERSAKSISCH NL	NEDERSAKSISCH IN NEDERSAKSEN D
1b ii	1b ii
1c ii	1c ii
1d	1d
1e ii	e ii ; f ii
2	2
3	
ARTIKEL 12 CULTURELE AKTIVITEITEN EN VOORZIENINGEN NEDERSAKSISCH NL	NEDERSAKSISCH IN NEDERSAKSEN D
1a	1a
	1b
1c	1c
1d	1d
1 ^e	1 ^e
1f	1 f
1g	1g
1h	
	2
	3
ARTIKEL 13 ECONOMISCH EN SOCIAAL LEVEN NEDERSAKSISCH NL	NEDERSAKSISCH IN NEDERSAKSEN D
1c	1a, c
1d	1d
2b	
2c	
ARTIKEL 14 GRENDOVERSCRIJDENDE UITWISSELINGEN NEDERSAKSISCH NL	NEDERSAKSISCH IN NEDERSAKSEN D

A	a
B	b

* Dit stuk is op persoonlijke titel geschreven.